

VAQIF YUSİFLİ

Şərqşünas alim

(Maqsud Hacıyevin 85 illiyinə)

nəlxalq elmi konfranslarda məruzələr edib və Azərbaycan şərqşünaslığını layiqincə təmsil edib. O, İran və Əfqan ədəbiyyatının mötəbər tədqiqatçılarındanır.

Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatının tədqiqi və təbliği ilə bağlı xeyli yazıların müəllifidir. Maqsud müəllimin fars, əfqan, tat dilləri ilə bağlı dərslikləri, proqramları, metodik vəsaitləri və tədris materialları işıq üzü görüb. Elə bircə bu faktı nəzərə çarpdırmaq ki, bizim Ensiklopediyanın elmi məlumat xarakterli "Avesta dili", "İran dilləri", "Tacik dili", "Tat dili", "Puştu (əfqan) dili", "Dəri dili", "Bəluc dili", "Yazqulam dili", "İşkasım dili", "Pəncab dili", oçerklərinin müəllifi Maqsud Hacıyevdir.

Hər bir şərqşünasın fəaliyyəti ədəbiyyat tarixi və ümumən ədəbiyyatşünaslıq elmi ilə sıx bağlı olur və Maqsud Hacıyev bu mənada həm də tanınmış ədəbiyyatşünasdır. O, Azərbacanın oxucularına böyük bir həvəs və şövqlə İran və Əfqan ədəbiyyatının müxtəlif problemlərindən, bu xalqların sözsənət korifeylərindən bəhs edən məqalələri ilə yaxşı tanışdır.

Ədəbiyyat tarixinin "ədəbi əlaqələr" deyilən çox mühüm bir bölməsi var və bu baxımdan da Maqsud Hacıyevin xidmətləri danılmazdır. O, bir məqaləsində "Arşın mal alan" operettasının İran səhnəsində oynanılmasından söz açır, başqa bir məqaləsində isə Azərbaycan nəğillərinin Tehran çapı barəsində müfəssəl məlumat verir.

Bir yazısında

İsə nakam yazıçı Səməd Behrəngini bizi oxuculara tanıdır. Burada vacib bir faktı oxuculara çatdırmaq istəyirəm. Maqsud Hacıyev bu səksən beş illik ömrünün on beş ilini İranda və Əfqanıstanda keçirib. Əlbəttə, sovet dönəmində İran və Əfqanıstanla bağlı bir çox həqiqətlər bizə məlum deyildi. Biz Şərqi bu iki böyük ölkəsinin müasir durumu, ijtimai-siyasi vəziyyəti və həmin ölkələrdə baş verən olaylar haqqında yalnız

sovet ideologiyasının təbiriyyəti olan məlumatlardan xəbər tuturuq.

Maqsud Hacıyev

ilk azərbaycanlı alim və diplomatlarından biri idi ki, keçən əsrin 70-80-ci illərində Əfqanıstanda və İranda gördükləri barədə bir sıra həqiqətləri oxuculara çatdırdı. Vaxtilə "Azərbaycan" curnalında çap olunan "Beş il qonşu diyarda" publisistik yazısı oxucuların rəğbətini qazandı. 1985-ci ildə Maqsud müəllimin yenə həmin curnalda "Dörd ildə gördüklərim" adlı başqa bir yazısı da işıq üzü gördü və bu yazı da böyük maraqla qarşılandı. Nə idi bu yazıları oxuculara sevdiren?

Birincisi; Maqsud Hacıyev həm İran, həm də Fəqanıstan əhli kimi çıxış edirdi. Ona görə də hər iki yazıda mümkün qədər siyasi məsələlərə toxunulmurdu. İkincisi; həmin yazılarda Azərbaycan-İran-Əfqanıstan xalqlarının tarixən bir-birinə yaxın xalqlar olduğu, bu səbəbdən də xalqlar arasındakı dil, mədəniyyət, etnoqrafiya, folklor paralelləri şərh edilirdi. Üçüncüsü, həm İranda, həm də Əfqanıstanda tarixən azərbaycanlılar yaşamışlar və indi də yaşayırlar. Onun yazdığına görə Əfqanıstanda 300 minə yaxın əfşarlar, yeni azərilər yaşayır. Azəri türkləri Nadir şah dövründə bu yerlərə köçürülmüşlər. Onlar əsasən Kabul yaxınlığındakı Yuxarı Əfşar, Aşağı Əfşar, Əfşartəpə və Nənəkçi kəndlərində yaşayır, ana dillərini də qoruyub saxlayırlar. Əfşarlar daha çox Təbriz və Marağa ləhcəsində danışirlar. Onlar Əfqanıstanın hər tərəfinə səpələnmişlər.

Maqsud müəllimin araşdırmalarında bizdə az qala unudulmuş, lakin bir sıra Şərq xalqlarında indi də yaşarılığını itirməyən adət-ənənələr haqqında çox maraqlı faktlarla qarşılaşırdıq. Məsələn, vaxtilə bizdə kommunist ideologiyasının təsiri ilə qızla oğlanın toyu ərəfəsində, bəzən lap toya bir neçə saat qalmış 26-ların heykəlinin qarşısında (indiki Sahil bağında-

nə yaxşı ki, o heykəl uçuruldu) şəkil çəkdirmək az qala ənənəyə çevrilmişdi. İranda, Əfqanıstanda isə kəbindən qabaq oğlanı, qızı göndərdilər babalarının, nənələrinin qəbrinin üstünə, cavanlar bu qəbirlərin topağından götürərlər, ölənlərin ruhlarından xeyir-dua alırlar.

Bu, əcdadların ruhuna sitayışdan gələn adət idi. Maqsud müəllim öz araşdırmaları ilə sübut edir ki, Azərbaycan xalqının əsrlərdən bəri yaşayıb gələn bir sıra adət-ənənələri var ki, onları heç bir yadelli xalq, heç bir istila və assimilyasiya bu xalqın ruhundan qopara bilmədi.

Bu adət-ənənələri

Şərq xalqlarının bir çoxunda da görə bilərik. Ərəblər Novruz ənənəsini-millî ruhun oyanması simvolunu heç cür aradan çıxara bilmədilər. Deyək ki, lap qədimlərdə-Novruz bayramı keçiriləndə süfrə üstündə "ş" hərfi ilə başlayan yeddi cür təam qoyulardı: şərbət, şəkər, şəkərbura, şorqoğalı və s. Ərəblər bunu aradan çıxarmağa çalışdılar, çünki süfrədə şərab da var idi. Ona görə ərəblər bunu yeddi "sin" elədilər: sarımsaq, sirkə, səbz və s. Amma bircə şərabi götürməkdən başqa heç nəyə nail ola bilmədilər.

Professor Maqsud Hacıyev təkcə Azərbaycanda deyil, bir sıra Şərq ölkələrində tanınır. Onun fars, dəri (əfqan) və rus dillərində neçə kitabı işıq üzü görüb. Əfqanıstanda yaşadığı illərdə "Cvəndun", "Milliyyəthayə bəradər", "Dusti", "Həqiqətə inqilabə Sair", "Pamir", "Ənis", İranda yaşadığı illərdə isə "Ettelaat", "Mərdom", "Peyame nevin", "Həftəgiyə kitab" qəzet və curnallarında elmi və publisistik məqalələri çap olunmuşdur.

Əlbəttə, bir yubiley yazısında bu görkəmli alimin elmi-pedoqoci fəaliyyətini dolğunluğu ilə əks etdirmək qeyri-mümkündür. O, uzun müddət Milli Aviasiya Akademiyasında və Bakı Avrasiya Universitetində Şərq ədəbiyyatından və diplomatiya tarixindən müəhazirələr oxumuşdur. Elə bu mü-

hazirələrin mövzularına diqqət yetirsək, Maqsud Hacıyevin hərtərəfli biliyə malik bir ziyalı olduğu qənaətinə gələrik: "Diplomatik xidmətin əsasları", "Diplomatik etiket və nitq", "Diplomatik portret", "Beynəlxalq münasibətlər tarixi", "Beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyəsi", Səfir və konsul hüquqları", "Beynəlxalq təşkilatların hüquqları" və s. Maqsud Hacıyev Azərbaycan-tat Mədəniyyət Mərkəzinin sədri kimi də səmərəli işlər görüb. Məlumdur ki, Azərbaycanın şimal bölgəsində bir sıra xalqların nümayəndələri yaşayır və tatlar bu sırada önəmli yer tutur. M.Hacıyevin xeyli sayda elmi-publisistik yazıları tat dilinə həsr olunub və onun "Tat dilinin Qonaqkənd ləhcəsi" adlı sanballı bir monoqrafiyası da var. Maqsud Hacıyev həm də bədii yaradıcılıqla və tərcümə ilə məşğul olur və bu yaradıcılıq sahələri öləri həvəsdən deyil, ürəkdən gələn bir tələbdir. "Bu, mənim həyatımdır" adlı bir sənədli povesti var ki, Maqsud müəllim ömrünün acılı-şirinli, enişli-yoxuşlu gnlərindən söz açır. Povestdə qırxıncı illərin bir Azərbaycan kəndindən, müəllifin o kənddə yaşayan əzizlərindən, doğmalarından danışılır.

Həmin povestdə bir sıra şeir parçaları da təqdim edilir və o şeirlərdə Maqsud müəllim Qonaqkəndin Gümür kəndini-doğulduğu kəndi çox təbii, səmimi bir dillə təsvir edir:

*Gümür adlı səfalı, buzulaqlı kənd vardı,
Yayda yaylağı gözəl, qışda aləm olardı.
Dəyirmanı bircə an dayanmazdı il boyu,
Götürərdi başına yeddi dağı hər toyu.
Təndirində çörəyi küt getməzdi bu kəndin,
Tərifini deməyə söz yetməzdi bu kəndin.
Qadir Allahın kefi sarı simdə olanda,
Bir cənnət yaratmışdı Gümür adlı məkanda.*

Bu yazıda biz onun çoxsaylı şeirlərindən, əhvalat və lətifələrindən, tərcümələrindən (rus, fars və əfqanca) söhbət açə bilmədik. Bir sözlə, çoxcəhətli yaradıcılığa malikdir və səksən beş yaşlı bu qocaman alimə, şair və publisistə, cansağlığı, könül xoşluğu, daha gözəl günlər arzulayırdıq.